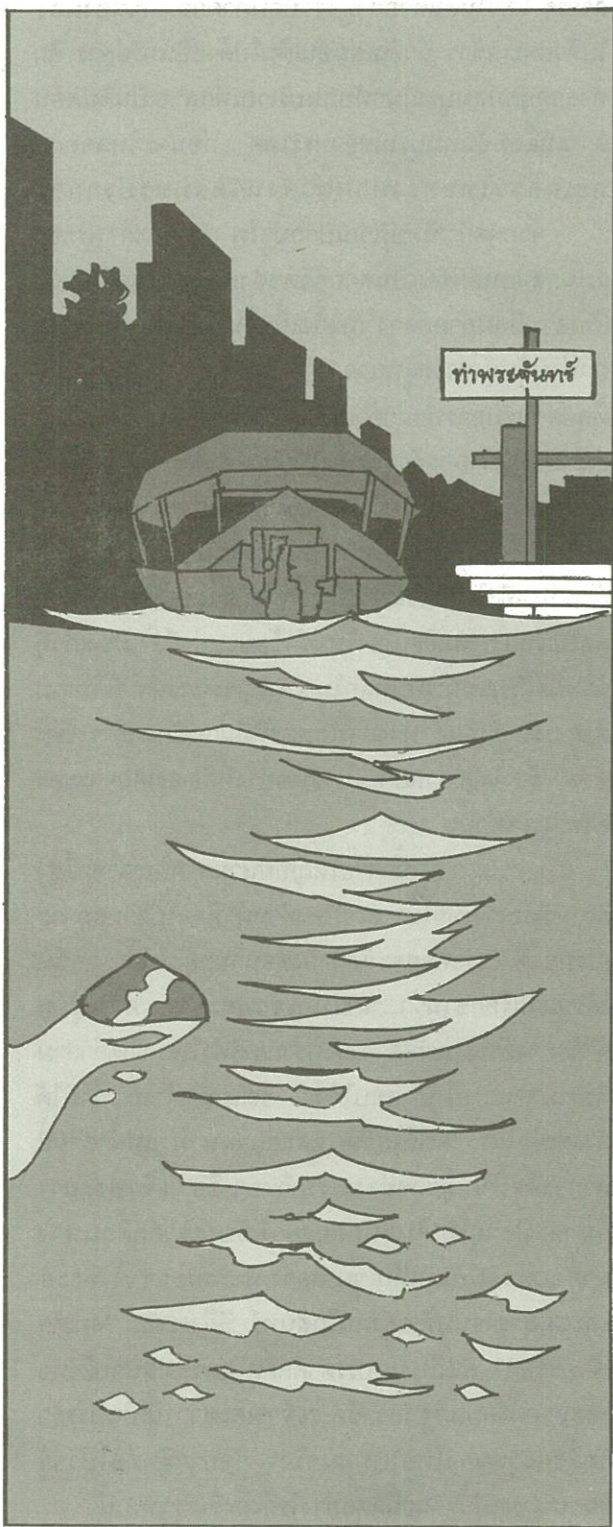

เจ้าพระยา สาหัส

รวบรวมและเรียบเรียงโดย
เจ้าหน้าที่กองอนามัยสิ่งแวดล้อม
สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร.

ใ

ดยธรรมชาติของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม่น้ำสายต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นจากสายฝนที่พรั่งพรูลงในแนวป่า บนภูเขาสูง ที่เปรียบเสมือนหลังคามหิมาลัยมีหน้าที่รองรับน้ำฝน

เหล่านั้นไว้และดันไม้ทั้งที่เป็นเรือนยอด และพื้นล่างก็จะทำหน้าที่ในการชะลอความเร็ว รองรับและดูดซับ สายน้ำเหล่านั้นไว้ แล้วจึงค่อย ๆ หลังรินลงสู่พื้นดินที่อุดมไปด้วยเม็ดกรวด หิน ดิน ทราย ที่จะทำหน้าที่ในการดูดซับ และกักกรองสายน้ำเหล่านั้นอีกครั้ง ต่อจากนั้นจึงค่อย ๆ รินหลังสายน้ำดังกล่าวลงสู่ธารน้ำใต้ดินเป็นหยดน้ำเล็ก ๆ ทีละเล็กทีละน้อย และหยดน้ำเล็ก ๆ เหล่านี้เอง ที่มีเมื่อมารวมกันเข้าในจุด ๆ หนึ่งตามลักษณะการไหลของพื้นที่ก็แปรสภาพกลายเป็นลำธารขนาดเล็ก และในที่สุดลำธารต่าง ๆ ก็ไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำขนาดใหญ่ในที่สุด ณ ดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าเขา ลำเนาไพร บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศ ที่ภูเขาต่าง ๆ เรียงตัวกันเป็นแนวยาวติดต่อกันอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ทิวเขาแดนลาว ทิวเขาถนนธงชัย ทิวเขาผีปันน้ำ ทิวเขาหลวงพระบาง และทิวเขาเพชรบูรณ์ บนเทือกเขาที่เหยียดตัวเรียงรายออกไปประจันมือทั้งห้า ที่รายล้อมที่ลุ่มขนาดเล็กไว้ตรงกลางนั้น ธรรมชาติก็กำลังดำเนินการเปลี่ยนแปลงโดยตัวของมันเองด้วยกระบวนการที่กล่าวมา จนเกิดเป็นแม่น้ำสายสำคัญด้วยกันคือ แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน จนกลายเป็นสายธารแห่งความอุดม

สมบูรณ์ที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ภาคเหนือไว้ทั้งหมด ทั้งยังเป็นต้นน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำที่สำคัญที่สุดของประเทศไทยอีกด้วย

หากแม่น้ำมีชีวิตและเป็นชีวิต เจ้าพระยาได้กำเนิดมาจากลำแควสี่สายจากต้นน้ำสี่แห่งบนดอยสูงลิบลัวของภาคเหนือ แม่น้ำจึงมาสบกับแม่น้ำปิงที่บ้านปากวัง อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก แม่น้ำสองสายที่มารวมกันเป็นสายเดียวสายนี้ คนโบราณเรียกว่า “**แควก่าแพง**” แต่บางก็เรียกว่าแม่น้ำปิงตามเดิมก็มี กระนั้นคนเรียกแม่น้ำปิงดูจะมากกว่าเรียกแควก่าแพง อันเป็นช่วงที่ไหลผ่านเมืองก่าแพงเพชรเท่านั้น ส่วนแม่น้ำยมไหลมาสบแม่น้ำน่านที่ตำบลเกยชัย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แล้วเรียกแม่น้ำสองสายที่รวมเป็นสายเดียวนี้ว่า “**แควใหญ่**” แต่บางคนก็ยังเรียกว่าแม่น้ำน่านอยู่นั่นเอง แล้วจากนั้นแม่น้ำใหญ่สองสายอันชื่อ แควก่าแพง หรือแม่น้ำปิง กับแควใหญ่ หรือแม่น้ำน่าน ก็ไหลมาบรรจบกันที่ตำบลปากโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ไหลรวมเป็นแม่น้ำใหญ่สายเดียวสู่ที่ราบภาคกลางในชื่อว่า “**แม่น้ำเจ้าพระยา**”

หากแม่น้ำมีชีวิต แม่น้ำก็จะเป็นชีวิตที่ยิ่งใหญ่ มีคุณค่า มีความหมายในฐานะ “ผู้ให้” แก่ชีวิตสรรพสิ่งทั้งปวงบนผืนแผ่นดินที่แม่น้ำเดินทางไป ในกระแสธารที่เคลื่อนไหวไหลหลาก ขึ้นและลงนั้น ประดุจมีลมหายใจแม่น้ำเติบโตได้จากการกักเซาะชายฝั่งให้ขยายกว้างออกไปแล้วเลาะไหลลงสู่ทะเล แม่น้ำเชื่อมได้ด้วยภาวะตื่นเซ็นจนหมดสภาพทางน้ำ กลายเป็นแม่น้ำที่ “ตาย” ไปในที่สุด แม่น้ำนั้นอยู่ในสภาวะธรรมชาติของธรรมชาติโลกที่เกิดขึ้นดำรงสภาวะอยู่ในห้วงเวลาหนึ่ง แล้วดับไป เหมือนสรรพชีวิตและสรรพสิ่งทั่วไปบนพื้นพิภพนี้ เพียงแต่ห้วงเวลาของการดำรงอยู่ซึ่งเปรียบเสมือนการมีชีวิตของแม่น้ำนั้นเป็นวงจร และสายชีวิตอันยืนยาวและยิ่งใหญ่มานานนับหมื่นนับแสนปีทีเดียว แม่น้ำสายหลักที่เปรียบประดุจเส้นเลือดใหญ่ และเส้นชีวิตของประเทศไทย คือแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่รับปริมาณน้ำมาจากแควปิง...วัง...ยม...น่าน ซึ่งมาบรรจบที่ตำบลปากน้ำโพ จังหวัดนคร

สวรรค์ แล้วไหลหลากลงสู่ที่ราบลุ่มภาคกลางที่เนื่องนองไปด้วยทะเลข้าว นาดีนเลนอันเต็มไปด้วยอินทรียสาร อีกทั้งธาตุอุดมสมบูรณ์มาทับถมบริเวณที่กลายเป็นดินดอนสามเหลี่ยมอันสมบูรณ์ของประเทศ ก่อนจะไหลออกสู่ทะเลอ่าวไทยตรงปากน้ำจังหวัดสมุทรปราการ

จากจุดกำเนิดบริเวณปากน้ำโพ แม่น้ำเจ้าพระยาแม่น้ำสายหลักอันเป็นสายชีวิตของคนไทยไหลเรื่อยลงเอบอบที่ลุ่มภาคกลาง ก่อเกิดเนื้อดินที่น้ำเหนือจะหลากมาท่วมทันฝั่งช่วงฤดูหนาว ปีละครั้ง ให้เป็นผืนดินที่ดีที่สุดสำหรับการทำนาข้าวอันเป็นอาชีพหลักของคนไทย และเป็นสินค้าออกสำคัญของไทยมาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ด้วยอิทธิพลของแม่น้ำที่เป็น “**ทางหลวง**” สายหลักที่คนไทยใช้เป็นเส้นทางคมนาคมมาเนิ่นนาน ก่อให้เกิดบ้านเมืองที่เป็นชีวิตขึ้นมาได้จากการเกิดขึ้นของชุมชนริมน้ำต่อไปเรื่อย ๆ จนเกิดเมืองใหม่ซ้ำซ้อนแหล่งที่ตั้งเมืองเก่าที่ล้นยัดที่ริมแม่น้ำเป็นหลักในการสัญจรทางน้ำ และรวมถึงการรับ-ส่งสินค้าทางการเกษตรที่มีน้ำหนักมาก ๆ เช่น ข้าว ข้าวโพด และพืชไร่บางอย่างที่ต้องอาศัยการขนส่งทางน้ำเท่านั้น

หากแต่ว่า แม่น้ำสายใหญ่ที่มีนามจากบรรดาศักดิ์สูงยิ่งของขุนนางไทยโบราณ ยังคงทำหน้าที่ต่อไปตามสภาวะธรรมชาติ เราออกจะพิศวงยิ่งต่อนามของแม่น้ำสายนี้ที่ได้รับการเรียกขานว่า...“**แม่น้ำเจ้าพระยา**” ความรู้อันจำกัดทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีทำให้เราก็คำถามที่ยังไม่สามารถให้คำตอบได้ว่า ชื่อแม่น้ำเจ้าพระยานี้ได้ตั้งแต่เมื่อไหร่ ใครเป็นผู้คิด และขนานนาม แม่น้ำสายนี้หากจะคิดหาเหตุผลอย่างตรรกวิทยา ชื่อ “**เจ้าพระยา**” ก็น่าจะมีอายุไม่เกินสมัยอยุธยาที่มีบรรดาศักดิ์ขุนนางมาตั้งแต่ระดับพัน หมื่น ชุน หลวง พระ พระยา เจ้าพระยา และสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ มิถึงระดับ “สมเด็จพระเจ้าพระยา” อันถือเป็นบรรดาศักดิ์สูงสุดของเสนาบดีไทย และหากตั้งสมมติฐานว่าชื่อ “**เจ้าพระยา**” นี้เป็นบรรดาศักดิ์ของขุนนางไทยโบราณจริง ก็อยากคิดต่อไปว่าผู้ขนานนามแม่น้ำสายนี้คิดอย่างไรถึงตั้งขึ้นมาแบบนี้

หากชื่อแม่น้ำจะอยู่บนสมมติฐานว่าเป็นนามบรรดาศักดิ์ขุนนาง ก็ดูจะมีเหตุผลอยู่ที่เดียวที่กว่าจะเป็นเจ้าพระยา แม่น้ำสายนี้ได้สะสมปริมาณน้ำเหมือนดังสะสมबारมีเรื่อยมาจากแม่น้ำถึงสี่สายแล้วรวมกันเหลือสองสาย จากสองสายมารวมเป็นสายเดียว ถ้าเป็นขุนนางก็ได้บรรดาศักดิ์มาตั้งแต่ ขุน หลวง พระ พระยา จนมาเป็น **“เจ้าพระยา”** ในที่สุด

การเปลี่ยนแปลงคือความจริงของชีวิต ไม่มีสิ่งใดที่จะ **“ตั้งอยู่”** อย่างถาวร หากแม่น้ำเจ้าพระยามีชีวิต มีจิตวิญญาณ ความถาวรอย่างเดียวก็น่าจะเป็นเจตนา-รมย์ของการเป็น **“ผู้ให้”** แก่สรรพชีวิตอย่างแน่วแน่มั่นคงมานานนับแต่มันเกิดเป็นสายน้ำนั่นทีเดียว **“เจ้าพระยา”** แม่น้ำสายหลักของประเทศไทยที่เป็นผู้เติมทะเลสาบจนเมืองหนองเตมพื้นที่ที่ราบลุ่มภาคกลาง ตั้งแต่นครสวรรค์ ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง เรื่อยไปจนถึงพระนครศรีอยุธยา กรุงเก่า ลงสู่ปากน้ำใน นนทบุรี กรุงเทพฯ สมุทรปราการ แม่น้ำสายนี้ได้กำหนดวิถีชีวิตของคนไทยให้สนิทแนบแน่นอยู่กับสายน้ำ ไม่เพียงแต่ดื่มกิน หากในน้ำที่อุดมสมบูรณ์ด้วยปลาน้ำจืดอย่างเหลือคณานับ จนทำให้แผ่นดินที่สายน้ำพัดผ่านล้วนถูกกล่าวขานนานานามว่าเป็น **“เมืองข้าวเมืองปลา”**

สายน้ำได้ซึมซับเข้าสู่สายเลือด และจิตวิญญาณของผู้ที่อาศัยดื่มกิน และใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกแม่น้ำเจ้าพระยาได้ทำหน้าที่ **“ให้ชีวิต”** แก่สรรพชีวิตตลอดเส้นทางมาเป็นเวลาช้านาน โดยไม่เลือกว่าจะเป็นชีวิตใญ่หรือเล็ก หรือไม่สำคัญ แม่น้ำเจ้าพระยาทั้งให้และรับรู้ถึงการกำเนิดราชธานีของคนไทยมาถึงสามราชธานี นับตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาที่มีสภาพคล้ายเกาะเมืองสันฐานคล้ายสำเภานาวาอยู่ในอ้อมอ้อมของแม่น้ำสามสายจนกระทั่งถึงปัจจุบัน และแม่น้ำสายหนึ่งนั่นก็คือ **“แม่น้ำเจ้าพระยา”**

จากอดีตที่ผ่านมาริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่เคยคลาคล่ำไปด้วยการค้าของสรรพสิ่งทั้งหลายที่อาศัยแม่น้ำสายนี้ในการยังชีพ ด้วยความมั่งคั่งตามธรรมชาติในตัวของมันเองที่เคยรุ่งเรืองในอดีตผ่านช่วงเวลานับหมื่นนับ

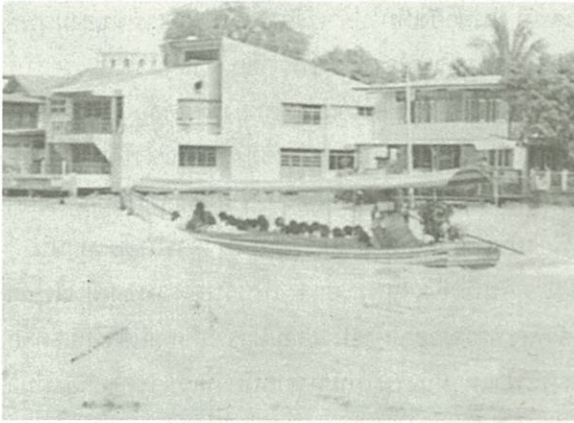
แสนปี แม่น้ำยังเต็มไปด้วยเรื่องราวไม่ว่าจะเป็นของมนุษย์และปรากฏการณ์ธรรมชาติ ที่แม่น้ำสามารถซึมซับรับรู้ไว้อย่างละเอียด ไม่ว่าแม่น้ำจะยังมีชีวิตอยู่ หรือแม่น้ำที่ตายไปแล้วก็ตามที่ ภาพประวัติศาสตร์แห่งชีวิตการทอดตัวเป็นเส้นเลือดสายหลักของคนไทยในอดีตนั้น ก็เหลือไว้เพียงบันทึก ภาพถ่าย และความทรงจำในอดีตเท่านั้น

วันนี้ของเจ้าพระยา เป็นวันที่เรามองเห็นแม่น้ำเจ้าพระยารอคอยโค้งอ้อมดงามมาจากทิศเหนือจากยอดตึกสูงระฟ้าแห่งหนึ่งริมแม่น้ำ หากนับวันเวลาของอายุแม่น้ำเมื่อเทียบกับความเป็นมาของชนชาติไทย ราชธานีโบราณและนครหลวงปัจจุบัน แม่น้ำเจ้าพระยาในวันนี้ชราภาพเหลือประมาณ สายน้ำไหลเอื่อยเรื้อยรินผ่านตึกกรมบ้านช่องที่แซมสลับด้วยวัดวาอารามแน่นขนัด

แต่ทว่าปัจจุบันในกรุงเทพมหานครกลับประสบปัญหาน้ำท่วมด้วยปัญหาอื่นที่แทรกซ้อนเข้ามากับภาวะที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่เคยเกิดเพราะน้ำเหนือหลาก น้ำทะเลหนุนฝนตกหนัก ปัญหานั้นคือแผ่นดินทรุดอันเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ยิ่งกว่าอันตรายจากปรากฏการณ์ธรรมชาติโดยปกติ

แผ่นดินทรุดเกิดจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของกรุงเทพฯ ที่เริ่มสัญญาณอันตรายมาตั้งแต่ 30 ปีที่แล้ว การขยายตัวอย่างรวดเร็วและมากมายทำให้เกิดความจำเป็นในการสูบน้ำบาดลมาใช้เพราะปริมาณน้ำประปาจากแหล่งน้ำผิวดิน ตลอดทั้งระบบจ่ายน้ำไม่สามารถขยายตัวได้ทันกับการเติบโตใหญ่ของกรุงเทพฯ นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมให้ตัวเลขที่น่าตกใจว่า คนกรุงเทพฯ สูบน้ำบาดลขึ้นมาใช้แทนน้ำประปาในอัตราที่สูงถึง 1.4 ล้านลูกบาศก์เมตร ต่อวัน การสูบน้ำบาดลขึ้นใช้ในปริมาณที่มากเกินไปที่น้ำจากผิวดินจะไหลซึมลงไปแทนได้ทันนี้เป็นสาเหตุที่ทำให้ระบบน้ำบาดลเสียสมดุลระดับน้ำบาดลและแรงดันของน้ำจึงลดลงอย่างรวดเร็ว เมื่อแรงดันของน้ำใต้ดินลดลงน้ำในชั้นดินก็ออกและดินก็ยุบตัวลงไปแทนที่

การทรุดตัวของแผ่นดินที่ต่ำอยู่แล้วทำให้เกิดปัญหาร้ายแรงหลายอย่างตามมาเช่นน้ำท่วมขังปัญหาการระบาย

น้ำและของเสีย การเสื่อมคุณภาพของน้ำบาดาลเนื่องจากน้ำทะเลรุกล้ำขึ้นน้ำบาดาลและปัญหาการทรุดตัวและแตกร้าวของอาคารและโครงสร้างอื่น ปัญหาเหล่านี้ล้วนทวีความถี่และความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ

ปัญหาที่ประจักษ์อยู่หน้าคนกรุงเทพฯ และคนไทย ทั้งปวงเวลานี้เกิดจากการขยายตัวของชุมชนเมืองที่เปลี่ยนโฉมหน้าจากสังคมเกษตรกรรม มาสู่สังคมอุตสาหกรรม ผู้คนหลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนเมืองอยู่อาศัยอย่างแออัด พื้นที่ริมคลองหรือริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยากลายเป็นที่ตั้งของโรงงานอาคารชุดจำนวนมาก โรงแรม และร้านอาหาร ซึ่งการเติบโตไปโผล่ของสังคมเมืองริมแม่น้ำและโดยเฉพาะกรุงเทพมหานครเป็นพัฒนาการที่ผ่านเลยการใส่ใจในการสร้างท่อระบายน้ำควบคู่ไปกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ และนี่คือสาเหตุที่ทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาล้างจะตายเพราะความเน่าเสีย

สาเหตุหลักของน้ำตามลคลองและแม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสียเกิดจากการปนเปื้อนของสารอินทรีย์ชนิดที่จุลินทรีย์โดยทั่วไปในน้ำสามารถย่อยสลายได้ ได้แก่ น้ำทิ้งจากครัวจากห้องน้ำ ถึงเกราะ ตลาดสด น้ำทิ้งจากโรงงานฟอกหนัง โรงงานผลิตอาหารและเครื่องดื่ม รวมถึงขยะที่เป็นไบโอม เศษกระดาษ เศษอาหารซากพืชสัตว์ นอกเหนือจากเศษแก้ว โลหะและพลาสติก สารอินทรีย์เหล่านี้จะทำให้ค่าบีโอดีในน้ำสูงขึ้น แสดงว่าสกปรกมากขึ้น และทำให้ปริมาณออกซิเจนละลายน้ำลดลงเมื่อลดลงถึงระดับหนึ่ง

สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์น้ำส่วนใหญ่จะไม่สามารถเติบโตและขยายพันธุ์ได้ในที่สุดก็จะตายไป

เชื่อกันว่าขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานครมีถึงวันละ 5,500 ตัน มูลฝอยส่วนที่เหลือประมาณ 4,500 ตัน นอกเหนือจากการเก็บกำจัดของเจ้าหน้าที่ กทม. จะถูกทิ้งตักค้างอยู่ตามตรอกซอกซอย ทิ้งลงแม่น้ำลำคลองให้ย่อยสลายไปตามธรรมชาติ มูลฝอยส่วนที่ตักค้างอยู่ตามแหล่งน้ำสาธารณะจะทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลงอย่างมาก ความรุนแรงของขยะต่อปัญหามลพิษทางน้ำสามารถดูได้จากความสกปรกของน้ำที่ผ่านออกมาจากกองขยะที่กองไว้ตามแหล่งกำจัดขยะ ซึ่งมีความสกปรกสูงกว่าความสกปรกของน้ำที่ชุมชนถึง 30 เท่า

นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมยังให้ตัวเลขที่น่าตกใจอีกว่าบ้านเรือนและภาคอาคาร ปล่อยความสกปรกมากับน้ำทั้งเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 90 ของปริมาณน้ำทิ้งชุมชนจากแหล่งต่าง ๆ ในขณะที่โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีน้ำเสียต้องติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสม

ปัจจุบันน้ำเสียที่เกิดจากการขยายตัวของเมือง การกระจุกตัวของประชากร และการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลได้ก่อให้เกิดการเน่าเสียของน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยารวมทั้งลำคลองสายต่าง ๆ ในระดับที่น่าเป็นห่วงต่อการดำรงชีวิตและการสืบพันธุ์ของสัตว์น้ำตลอดจนการใช้ประโยชน์ในแง่ของการอุปโภค

บริโศก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำบริเวณท่าเรือคลองเตย และสะพานสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีปริมาณ ออกซิเจนละลายน้ำอยู่ในระดับต่ำและมีปริมาณจุลินทรีย์ ที่สูงมากมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว และช่วงของลำน้ำที่มี คุณภาพต่ำนี้ได้แผ่กว้างขึ้นทุกที อันเป็นผลมาจากการ เพิ่มปริมาณของเสียที่เกิดจากประชาชนและโรงงานอุต- สาหกรรมบางแห่งระบายลงสู่คูคลองต่าง ๆ หรือลงสู่ เจ้าพระยาโดยปราศจากการควบคุมที่เหมาะสม

ทัศนคติที่มองการแก้ไขและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นเสมือนภาระ แทนที่จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญใน การพัฒนา ทำให้รัฐละเลยการสร้างท่อระบายน้ำโสโครก ควบคู่ไปกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ และทำให้ การตัดสินใจลงทุนเพื่อแก้ไขปัญหาคูคลองและเจ้าพระยาเน่า บางส่วนเพิ่งจะมีออกมาเมื่อกลางปี 2532 ซึ่งก็เป็นเพียง ก้าวแรกเท่านั้นสภาพเมืองที่แออัดและความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจที่สลับซับซ้อนในเขตใจกลางกรุงเทพมหานคร ทำให้การจัดสร้างท่อระบายน้ำโสโครกและระบบบำบัด น้ำเสียตามแบบแผนทั่ว ๆ ไป กลายเป็นสิ่งที่กระทำได้ ยากจากบทเรียนของการวิ่งตามหลังปัญหาดังกล่าวรัฐควร จะให้ความจริงจังกับการบริหารจัดการน้ำเสียในเขตชาน เมืองที่กำลังพัฒนา ก่อนที่พื้นที่เหล่านั้นจะมีสภาพเช่น ใจกลางกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันความร่วมมือร่วมใจของ ประชาชนซึ่งเป็นทั้งผู้สร้างความสกปรก และเป็นทั้งผู้ที่ จะได้รับประโยชน์หากน้ำในแม่น้ำลำคลองมีคุณภาพดี ขึ้น ก็เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมลงทุน เพื่อฟื้นฟูคุณภาพน้ำ ก่อนที่ความงมงายและคุณค่าของ แม่น้ำเจ้าพระยาจะเป็นเพียงภาพวาดและคำบอกเล่า และ ก่อนที่แม่น้ำเจ้าพระยาจะกลายเป็นเพียงทางระบายน้ำที่ ใหญ่ที่สุดของชาวไทย

คุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา ได้กำหนดมาตรฐาน สำหรับคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา โดยพิจารณาจาก การใช้ประโยชน์ในแม่น้ำแต่ละช่วง และได้กำหนดให้ แม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างนับตั้งแต่ ปากแม่น้ำ จ.สมุทร- ปราการ จนถึง อ.เมืองนนทบุรี เป็นแหล่งน้ำประเภท 4

ซึ่งเป็นระดับที่สามารถใช้ได้ในการอุตสาหกรรมหรืออาจ ใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือนได้ โดยต้องนำมาผ่านกระ- บวนการกรองน้ำในโรงประปาเป็นพิเศษ แม่น้ำเจ้าพระยา ตอนกลางตั้งแต่ อ.เมืองนนทบุรี จนถึง อ.พระนครศรี- อยุธยา เป็นแหล่งน้ำประเภท 3 ซึ่งเหมาะสำหรับการ เกษตรกรรม หรืออาจเป็นแหล่งน้ำสำหรับชุมชนได้ และ แม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนตั้งแต่ อยุธยาจนถึง อ.เมือง นครสวรรค์ เป็นแหล่งน้ำประเภท 2 ซึ่งสามารถใช้เป็น แหล่งน้ำสำหรับชุมชนหรือใช้เป็นแหล่งประมงหรือนันท- นานการได้ ค่าดัชนีคุณภาพน้ำที่สำคัญได้แก่ปริมาณออกซิเจน ละลายน้ำ ปริมาณคราบสกปรกของน้ำอันเนื่องมาจากการปนเปื้อนของสารอินทรีย์ชนิดที่จุลินทรีย์ย่อยสลายได้ หรือค่าบีโอดี ปริมาณโคลิฟอร์มแบคทีเรีย ซึ่งเป็นแบคทีเรีย ที่พบในอุจจาระคน (ถ้าพบแสดงว่าแบคทีเรียที่ก่อให้เกิด โรคท้องร่วง โรคอหิวาตกโรค โรคบิด ฯลฯ ซึ่งจะมีอยู่ มากในอุจจาระผู้ป่วยก็อาจจะปนเปื้อนอยู่ในน้ำได้เช่น เดียวกัน) ปริมาณโลหะหนัก เป็นต้น

สาเหตุหลักที่ทำให้น้ำในคลองและแม่น้ำเจ้าพระยา เน่าเสีย คือการปนเปื้อนของสารอินทรีย์ชนิดที่จุลินทรีย์โดย ทั่วไปในน้ำสามารถย่อยสลายได้อันได้แก่ น้ำทิ้งจากครัว จากห้องน้ำ จากถังเกรอะ จากตลาดสด น้ำทิ้งจากโรง ฟอกหนัง โรงงานผลิตอาหารและเครื่องดื่ม รวมไปถึง ชยะที่ไม่ใช่แก้ว โลหะ หรือพลาสติก เช่น ใบตอง เศษ อาหาร ขากพืชซากสัตว์ เป็นต้น สารอินทรีย์เหล่านี้จะ ทำให้ค่าบีโอดีในน้ำสูงขึ้นแสดงถึงความสกปรกมีมาก และ จะทำให้ปริมาณออกซิเจนละลายน้ำลดลง เมื่อลดลงถึง ระดับหนึ่งสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์น้ำส่วนใหญ่จะไม่สามารถ เติบโตและขยายพันธุ์ได้จนในที่สุดก็จะตายไป ยังมีสาร ประเภทอื่นที่ทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรมลง เช่น สาร เคมีชนิดต่าง ๆ ทั้งยาฆ่าแมลง ยาปราบวัชพืช โลหะหนัก น้ำมัน สีสารเหล่านี้มักจะมาจากกระบวนการผลิตทาง อุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามในเรื่องของสารเคมีอันตราย ที่ปล่อยมาจากโรงงานอุตสาหกรรมนั้น กรมโรงงาน อุตสาหกรรมได้ทำการควบคุมให้มีการบำบัดให้ได้มาตรฐาน

ก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ขณะเดียวกันก็ได้จัดสร้างระบบบำบัดน้ำเสียส่วนกลางที่เขตบางขุนเทียน เพื่อบำบัดน้ำเสียที่มีความเป็นพิษจากโรงงานฟอกย้อม - โรงชุบโลหะในแถบฝั่งธนบุรี บทความชิ้นนี้จะได้กล่าวถึงเฉพาะการเน่าเสียอันเนื่องมาจากสารอินทรีย์ทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรมถึงขั้นวิกฤติในปัจจุบัน

ในน้ำสะอาดโดยทั่วไปจะมีปริมาณออกซิเจนละลายเท่ากับน้ำ หรือมากกว่า ประมาณ 7 มิลลิกรัม/ลิตร จากข้อมูลของ สวล.พบว่าน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงปี 2524-2528 มีปริมาณออกซิเจนละลายในแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง (กิโลเมตรที่ 7-22) มีค่าต่ำกว่ามาตรฐานที่ สวล. กำหนดไว้ว่าต้องมีค่าไม่น้อยกว่า 2.0 มก./ลิตร กล่าวคือมีค่าออกซิเจนละลายน้ำอยู่ในช่วง 1.1 - 1.5 มก./ลิตร ในระหว่างปี 2524 - 2527 และต่ำลงมาถึง 0.29 มก./ลิตร ในปี 2528 โดยเฉพาะช่วงที่ผ่านกรุงเทพมหานครบริเวณสะพานพุทธถึงท่าเรือ-กรุงเทพ จัดว่าเป็นบริเวณวิกฤติ คือมีปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำโดยเฉลี่ยในช่วงปี 2521 - 2529 ประมาณ 0.5 - 1.0 มก./ลิตร ข้อมูลคุณภาพน้ำช่วงปี 2530 ซึ่งเก็บโดยสวล.ก็แสดงค่าปริมาณออกซิเจนละลายน้ำอยู่ในช่วงที่ใกล้เคียงกัน และมีค่าสูงขึ้นเล็กน้อย ในปี 2531 ในขณะที่แม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง และตอนบนมีคุณภาพน้ำในเรื่องของออกซิเจนละลายน้ำอยู่ในเกณฑ์ดี แต่มีปัญหาจากปริมาณโคลิฟอร์มแบคทีเรียที่เกินมาตรฐาน

คุณภาพน้ำในคลองสายต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร ก็อยู่ในสภาพเน่าเสียโดยสิ้นเชิงมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ทั้งนี้เพราะว่าคลองเหล่านั้นทำหน้าที่รับน้ำเสียที่ระบายจากโรงงานและชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงน้ำโสโครกเหล่านี้จะไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาในที่สุดจากการตรวจวัดของสำนักการระบายน้ำ กทม. ในปี 2523 พบว่าปริมาณออกซิเจนในน้ำคลองเหล่านี้มีค่าเป็นศูนย์เกือบตลอดเวลา และค่าบีโอดีก็สูงพอ ๆ กับน้ำโสโครกในบ่อเกรอะจากลุ่มตามบ้านเรือนทั่วไป ได้มีการจัดลำดับ

คลองที่มีความสกปรกที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ คลองพระโขนง คลองผดุงกรุงเกษม และคลองบางกอกใหญ่ คลองเหล่านี้ได้ถ่ายเทความสกปรกในรูปของกิโกรัมบีโอดี/วัน เป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 55 ของความสกปรกทั้งหมดที่คลองต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลได้ไหลตรงลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา

ในปี 2524 องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น ได้ทำการคาดคะเนว่าจำนวนของประชากรกรุงเทพมหานคร และสมุทรปราการ จะเพิ่มจาก 6.5 ล้านคน ในปี 2531 เป็น 8.9 ล้านคน ในปี 2543 ภายใต้สภาพดังกล่าวได้ประเมินไว้ว่า ถ้าหากไม่มีการก่อสร้างระบบท่อระบายน้ำโสโครก และระบบบำบัดน้ำเสียภายในปี 2543 น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่สะพานพระรามหก (58 กม. จากปากแม่น้ำ) ลงมาจนถึงจังหวัดสมุทรปราการจะเน่า (หมายถึง ค่าออกซิเจนละลายน้ำเท่ากับ 0 มก./ลิตร) ในช่วงฤดูแล้ง

ในขณะที่น้ำจากต้นแม่น้ำเจ้าพระยามีออกซิเจนละลายประมาณ 172,800 กก./ต่อวัน (2 มก./ล. ที่อัตราไหล 100 ลบ.ม./วินาที) ปริมาณความสกปรกที่ถูกปล่อยลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ต้องการออกซิเจนละลายน้ำถึงประมาณวันละ 200,000 กก.บีโอดี ร้อยละ 75 เนื่องจากปริมาณความสกปรกของน้ำทิ้งชุมชนส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 25 นั้น มาจากน้ำทิ้งอุตสาหกรรมที่เป็นเช่นนี้เพราะน้ำทิ้งชุมชนอันได้แก่ น้ำทิ้งจากบ้านเรือน อาคารชุด หอพัก โรงพยาบาล สำนักงาน ตลาด ภัตตาคาร โรงมหรสพ ฯลฯ จะระบายลงสู่ทางระบายน้ำฝนสาธารณะโดยปราศจากการบำบัดใด ๆ ลงสู่คลองและแม่น้ำเจ้าพระยาในที่สุด ได้ประมาณการไว้ว่าบ้านเรือน และภัตตาคารได้ปล่อยความสกปรกมากับน้ำทิ้งเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 90 ของปริมาณความสกปรกของน้ำทิ้งชุมชนจากแหล่งต่าง ๆ ในส่วนของน้ำทิ้งอุตสาหกรรมนั้น โรงงานที่มีน้ำเสียทุกแห่งจะต้องทำการติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อเป็นเงื่อนไขในการตอบอนุญาตประกอบกิจการในปีถัดไปจากกรมโรงงาน

อุตสาหกรรม ในการขออนุญาตตั้งโรงงานใหม่ก็ต้องเสนอแบบแปลนของระบบบำบัดน้ำเสียเพื่อให้กรมโรงงานอุตสาหกรรมเห็นชอบเสียก่อน อย่างไรก็ตามยังมีโรงงานขนาดเล็กอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย หรือมีโรงงานบางส่วนที่มีระบบบำบัดน้ำเสีย แต่ประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียยังไม่ได้มาตรฐานน้ำทิ้งของกรมโรงงานอุตสาหกรรม

ขยะมูลฝอยก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเน่าเสียของแหล่งน้ำ ทุก ๆ วันมีขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในเขตกรุงเทพมหานครประมาณ 5,500 ตัน เจ้าหน้าที่ของกทม. สามารถเก็บขนได้ประมาณวันละ 4,500 ตัน มูลฝอยส่วนที่เหลือจะถูกทิ้งตกค้างอยู่ตามตรอกซอย แม่น้ำ ลำคลอง และถูกปล่อยให้อยู่สลายตามธรรมชาติ มูลฝอยส่วนที่ตกค้างอยู่ตามแหล่งน้ำสาธารณะจะทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลงอย่างมาก ความรุนแรงของมูลฝอยต่อปัญหามลพิษทางน้ำสามารถดูได้จากความสกปรกของน้ำที่ผ่านออกมาจากกองขยะที่กองไว้ตามแหล่งกักจัดขยะ ซึ่งอาจจะมีความสกปรกของน้ำถึงชุมชนถึง 30 เท่า การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องเพิ่มประสิทธิภาพในการเก็บขน และกำจัดมูลฝอยของรัฐ ควบคู่ไปกับการรณรงค์ให้ประชาชนเลิกทิ้งขยะลงแหล่งน้ำ และให้ทิ้งขยะลงในถังขยะ หรือภาชนะใดที่รัฐได้จัดไว้

ผลกระทบต่อมนุษย์และสังคม น้ำสะอาดเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์องค์การอนามัยโลกได้ประเมินความต้องการน้ำดื่มประมาณ 2 ลิตร/คน/วัน และต้องการน้ำชำระล้างเพื่อสุขลักษณะที่ดีอีกประมาณ 35 ลิตร/คน/วัน น้ำสะอาดยังมีประโยชน์อื่น ๆ อีกมากมาย ในแง่ของการอุปโภคบริโภค พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำลำคลองมักจะถูกจับจองเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แม่น้ำยังเป็นแหล่งอาหารโปรตีนอันอุดมสมบูรณ์ และเป็นเส้นโลหิตใหญ่ที่หล่อเลี้ยงสังคมเกษตรกรรมมานาน ตลอดจนเป็นรูปแบบการคมนาคมที่ดั้งเดิมของไทย อุตสาหกรรมหลายประเภท ทั้งอุตสาหกรรมการเกษตร เช่น โรงสีข้าว อุตสาหกรรมสมัยใหม่ เช่น โรงฟอกย้อม โรงงานกระดาษ

ล้วนแต่แสวงหาพื้นที่ริมน้ำเพื่อใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ ทั้งในแง่ที่เป็นแหล่งน้ำในกระบวนการผลิตและเป็นแหล่งรองรับน้ำเสียไปในตัว ความผูกพันของชาวไทยต่อแม่น้ำมิได้จำกัดเฉพาะในด้านประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น คุณค่าทางสุนทรียภาพของแม่น้ำยังเป็นจุดดึงดูดอันสำคัญให้อารยธรรมและโบราณสถานจำนวนมากสถิตอยู่ริมฝั่งเจ้าพระยา เช่น วัดอรุณฯ วัดโพธิ์ พระบรมมหาราชวัง จวบจนกระทั่งสังคมยุคใหม่ในปัจจุบัน แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นจุดดึงดูดการลงทุนของธุรกิจต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นภัตตาคาร โรงแรม บ้านจัดสรร และอาคารชุด มีรายงานการสำรวจพบว่าโครงการอาคารชุดริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่แล้วเสร็จและที่อยู่ระหว่างดำเนินการในเขตกรุงเทพมหานครมี 9 โครงการ มีการตั้งราคาขายไว้ตั้งแต่ยูนิตละ 1-3 ล้านบาท อย่างไรก็ตามยังไม่มีกรพยากรณ์ใด ๆ ระบุว่า จะเกิดอะไรขึ้นกับธุรกิจเหล่านี้ ถ้าหากแม่น้ำเจ้าพระยาเปลี่ยนสี หรือถูกปกคลุมไปด้วยขยะและวัชพืช

คุณประโยชน์ของแม่น้ำเจ้าพระยาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่น้ำในแม่น้ำมีคุณภาพที่ดี เมื่อคุณภาพน้ำแย่งลงประโยชน์ที่ได้รับย่อมไม่เหมือนเดิม กล่าวอีกแง่หนึ่งคุณค่าทางเศรษฐกิจย่อมจะลดลงเช่นกัน การประเมินมูลค่าความสูญเสียที่เกิดจากคุณภาพน้ำที่แย่งลงของแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งประกอบด้วย (1) ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นในการผลิตน้ำประปา (2) มูลค่าลดในการผลิตอันเนื่องมาจากการจัดหาน้ำดิบมาป้อนกระบวนการผลิตมีราคาแพงขึ้น (3) มูลค่าที่ดินที่ลดลง และ (4) ผลจากการที่สุขภาพอนามัยของประชาชนแย่งลง พบว่าหากไม่มีการดำเนินการให้คุณภาพน้ำดีขึ้น สังคมต้องสูญเสียรายได้ถึงปีละ 1,100 ล้านบาท คิดเป็นมูลค่าถึง 1 ใน 8 ของงบประมาณ กทม. ปี 2533 ซึ่งมีประมาณ 8,600 ล้านบาท อนึ่งมูลค่าความสูญเสียนี้ยังไม่ได้รวมถึงความเสียหายอื่น ๆ ที่ประเมินค่ามิได้ เช่น คุณค่าที่ลดลงทางสุนทรียภาพความเสียหายต่อธุรกิจท่องเที่ยว (ปัจจุบันคงไม่มีใครอยากล่องเรือเล่นในคลองเขตกรุงเทพ ฯ) และ ความเสียหายต่อระบบนิเวศของพืชและสัตว์น้ำ

ความสูญเสียทางเศรษฐกิจอันมหาศาลดังกล่าวหากหลีกเลี่ยงได้ ก็คือ ผลประโยชน์อันมหาศาลที่จะได้รับจากการลงทุนก่อสร้างระบบท่อน้ำโสโครก และระบบบำบัดน้ำเสีย เพื่อจะปรับปรุงคุณภาพน้ำในคลอง และในแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้น ดังนั้นการลงทุนในด้านนี้จะเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่คุ้มค่า อย่างไรก็ตามในภาวะที่รัฐต้องรับภาระต่างๆ ที่สะสมไว้มาก เช่น เรื่องของการจลาจล ชุมชนแออัด น้ำท่วม หรือแผ่นดินทรุด เป็นต้น การลงทุนโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียวคงจะไม่ทันการณ์กับปัญหาน้ำเสียที่นับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาที่สะสมตัวมาเป็นเวลานานนับเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง

บทบาทของรัฐกับสิ่งที่ต้องติดตาม เป็นเวลานานมาแล้วที่สังคมได้ใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ จากแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งในด้านการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การเกษตร การคมนาคม การอุตสาหกรรม และในด้านที่เป็นแหล่งทิ้งของเสียต่าง ๆ ทั้งน้ำเสีย ขยะมูลฝอย หรือแม้แต่ซากสัตว์ และสิ่งปฏิกูลอื่น ๆ เพียงเพื่อให้กระแสน้ำพัดพาไปให้ไกลจากที่อยู่ของตน ลุล่วงมาจนถึงยุคที่เศรษฐกิจไทยเฟื่องฟูในปัจจุบัน ธุรกิจเป็นจำนวนไม่น้อยก็ได้ตักตวงคุณค่าทางสุนทรียภาพจากแม่น้ำเจ้าพระยาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ สังคมได้มองทรัพยากรอันล้ำค่าของชาติเป็นเสมือนของฟรีที่สามารถหยิบฉวยมาใช้ประโยชน์เมื่อไรก็ได้ โดยมีได้มีแผนการใด ๆ ในการบำรุงรักษาทรัพยากรขึ้นนี้ให้สามารถใช้อย่างยั่งยืนได้ถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

ในความเป็นจริงน้ำที่มีคุณภาพดีจากแม่น้ำลำคลองเป็นวัตถุดิบชนิดหนึ่งที่มีราคาถูกและเป็นต้นทุนชนิดหนึ่งในกระบวนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการประมง การกลั่นกรอง หรืออุตสาหกรรมตลอดจนเป็นวัตถุดิบที่สำคัญให้แก่ธุรกิจท่องเที่ยวและนันทนาการ เมื่อคุณภาพน้ำได้เกิดการเน่าเสียขึ้น สังคมต้องเสียค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นเพราะต้องลงทุนบำบัดน้ำเสียให้เป็นน้ำสะอาดที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการใช้ ขณะที่ผลประโยชน์บางประเภทถึงกับต้องสูญเสียไป เช่น การท่องเที่ยวและนันทนาการ

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าคุณภาพน้ำเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาเช่นเดียวกับความจำเป็นที่จะต้องมิดินที่ดี มีไฟฟ้าและท่อประปา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สังคมซึ่งรัฐเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศจึงควรมองการรักษา และฟื้นฟูคุณภาพน้ำเป็นหน้าที่และความจำเป็นพื้นฐานที่จะต้องกระทำ มิใช่ภาระที่คอยถ่วงการพัฒนาและให้ความสำคัญในการจัดสรรงบประมาณทัดเทียมกับงบประมาณในการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานอื่น ๆ พร้อมกับการเข้มงวดกวดขันแก่ผู้ตักตวงผลประโยชน์จากแม่น้ำเจ้าพระยาไม่ว่า อุตสาหกรรม ธุรกิจโรงแรม ธุรกิจอาคารสูง ภัตตาคาร ฯลฯ ในการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำ ทศนคดีที่มองว่าการควบคุมและรักษาสิงแวดล้อมจะกระทบกระเทือนการลงทุนทั้งอาจจะสร้างผลเสียในระยะยาว เพราะการปล่อยปลอละเลยในวันนี้ อาจทำให้คุณภาพน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยาเสื่อมโทรมลงจนไม่มีคุณค่าพอสำหรับการลงทุน ๆ ก็เป็นไปได้

ถึงแม้ว่าการอนุมัติงบประมาณในการรักษาคุณภาพน้ำในคลองบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์จำนวน 480 ล้านบาท โดยคณะรัฐมนตรี เมื่อเดือนพฤษภาคม 2532 จะเป็นก้าวแรกที่สำคัญในการลงทุนเพื่อรักษาและฟื้นฟูคุณภาพแม่น้ำเจ้าพระยาก็ตาม แต่เมื่อคำนึงถึงความจริงที่ว่าเงินจำนวนดังกล่าวสามารถใช้ในการก่อสร้างท่อระบายน้ำโสโครกที่รับน้ำเสียมาบำบัด ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เพียง 3 ตร.กม. จากพื้นที่ 1,500 ตร.กม. ของกทม. และรัฐก็ไม่มีแผนงาน หรือโครงการใด ๆ ที่บ่งชี้ว่าจะมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อก่อสร้างระบบท่อน้ำโสโครก และระบบบำบัดน้ำเสียจากประชากรของกทม. ทั้งหมด ฉะนั้นจึงยังไม่มีหลักประกันใด ๆ ในปัจจุบันว่าคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา และลำคลองสายต่างๆ จะได้รับการฟื้นฟูและบำรุงรักษาให้เหมือนเดิมเช่นในอดีต

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2532-2534) ได้มีการตั้งงบประมาณในการจัดการมลพิษ ซึ่งรวมถึง มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ และเสียง มูลฝอย สิ่งปฏิกูล และ

สารพิษ ไร่ประมาณ 5,000 ล้านบาท แต่คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติงบประมาณปฏิบัติการจริง ๆ เพียงแค่ประมาณ 140 ล้านบาท เมื่อรวมกับ 480 ล้านบาทที่ได้รับการอนุมัติมาแล้ว พบว่าเป็นจำนวนเพียงร้อยละ 0.2 ของงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2533 งบประมาณจำนวนที่ไม่ถึงร้อยละ 1 ของงบประมาณแผ่นดินในยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟูแสดงให้เห็นว่ารัฐยังไม่ได้จริงจังในการฟื้นฟู และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

การจัดรูปองค์กรในการบริหารจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็นับว่าเป็นเรื่องสำคัญ สำหรับในปัจจุบันมีอยู่หลายหน่วยงานด้วยกันที่เกี่ยวข้องกับการจัดคุณภาพน้ำ เช่น กรมโยธาฯ กทม. สวล. กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมเจ้าท่า กรมชลประทาน กรมอนามัย เป็นต้น ได้มีผู้เสนอแนวคิดในการให้อำนาจการประสานงานการบริหารจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมแก่หน่วยงานเพียงหน่วยเดียวรวมทั้งนโยบายที่มาจากส่วนกลาง ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกแก่การตัดสินใจและการดำเนินงาน ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางด้วย ตลอดจนการสร้างหน่วยงานของรัฐที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านการควบคุม แต่รวมถึงทางด้านการให้คำปรึกษาทางเทคนิคด้วย

ใช่...ในกระแสแห่งความรุ่งโรจน์ แม่น้ำเจ้าพระยาจะถึงกาลดับสูญในช่วงชีวิตของคนรุ่นเรานี้เองหรือ... ใน

เวลาที่มนุษย์ใกล้จะล้นโลก ต่างแย่งกันกินแย่งกันใช้ แย่งกันครอบครองทรัพยากรสมบูรณ์อย่างหน้ามืดตามัว เพียงชั่วให้ดำรงชีพอย่างสุขสบายในช่วงชีวิตของตนนั้นเราช่างไม่รับรู้ตัวตนเองนั้นไม่ได้ต่างไปจากสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ที่อาศัยยังชีพอยู่ในสรีระของสิ่งมีชีวิตที่ยิ่งใหญ่กว่า มนุษย์รุมเร้าดื่มกินทรัพยากรในชีวิตใหญ่อย่างฟุ่มเฟือยสิ้นเปลืองเกินความจำเป็นจนชีวิตใหญ่เสื่อมสภาพอ่อนแอลงเรื่อย ๆ แล้ววันหนึ่งชีวิตใหญ่นั้นก็ตายไป เราจะไม่ฝากความหวังไว้กับอนาคตอีกแล้ว

ฉะนั้น เราจึงควรมาช่วยกันรักษาแม่น้ำ ลำคลองให้ใสสะอาด เหมือนกับในอดีตที่ผ่านมา ถ้าเรายังไม่รู้จักอบรมสั่งสอนลูกหลานให้รักแม่น้ำลำคลอง ปล่อยให้เททิ้งสิ่งของตามสบาย ในอนาคตข้างหน้าเราอาจจะต้องขอน้ำดื่ม น้ำใช้กินแทน

เอาเถอะ ในวันเวลาที่อยู่เบื้องหน้าแม่น้ำเจ้าพระยาอันยิ่งใหญ่สายนี้ เราควรมีความหวังอยู่ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่ประเสริฐด้วยสติและปัญญา ไม่เช่นนั้นจะล่วงรู้ภาวะธรรมชาติบนพื้นพิภพนี้ได้อย่างไร ในการล่วงรู้นั้นควรทำให้คนรุ่นนี้ได้ตระหนักขึ้น และรู้ตัวขึ้นว่าควรทำอะไร และใช้ชีวิตอย่างไรในสังคม เพื่อชะลอการดับสูญของแม่น้ำสายยิ่งใหญ่ของชาติที่มีนามเป็นบรรดาศักดิ์สูงว่า “เจ้าพระยา” ■□

เอกสารอ้างอิง

คู่มือสำหรับการปฏิบัติงานด้านอาชีวอนามัย และความปลอดภัยในโรงงาน สำหรับเจ้าหน้าที่

งานอนามัยเขต. กรุงเทพฯ กองอนามัยสิ่งแวดล้อม สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร 2529.
รายงานการฝึกอบรมทางวิชาการของเจ้าหน้าที่อนามัยเขต หลักสูตร “การควบคุมและกำจัดน้ำเสีย” กรุงเทพฯ กองอนามัยสิ่งแวดล้อม สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร 2527.

วาสนา กุลประสูตร “แม่น้ำเจ้าพระยา ในกระแสแห่งความรุ่งโรจน์ที่ใกล้จะดับสูญ” อนุสาร อสท. 30, 10, พฤษภาคม 2533 หน้า 42-56.

อภิรักษ์ บัณฑิต. “2,500 กม. บนเส้นทางแห่งสายน้ำ ปิง วัง ยม น่าน” อนุสาร อสท. 30, 10, พฤษภาคม 2533 หน้า 30-40.